

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА РЕАЛІЗАЦІЄЮ ДИСКРЕЦІЙНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ: НАЦІОНАЛЬНИЙ І МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

JUDICIAL CONTROL OVER THE EXERCISE OF DISCRETIONARY POWERS: NATIONAL AND INTERNATIONAL EXPERIENCE

Сасенко А.Г., студентка V курсу
факультету приватного права і підприємництва
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття розглядає питання судового контролю за виконанням дискреційних повноважень адміністративними органами, досліджуючи національний та міжнародний практичний досвід у цій сфері. Стаття аналізує, як суди в різних країнах та на міжнародному рівні відстежують та контролюють використання дискреційних повноважень адміністративними органами, зокрема в контексті правозастосування та правотворчої діяльності. У статті досліджуються ключові аспекти судового нагляду та його вплив на забезпечення справедливості та ефективності у сфері виправданого використання дискреційних повноважень. Дана стаття присвячена аналізу судового контролю за реалізацією дискреційних повноважень адміністративними органами, зокрема у контексті їхньої національної та міжнародної практики. Розглядаються питання, пов'язані зі способами та механізмами, які використовуються судами для контролю за використанням дискреційних повноважень у процесі правозастосування та правотворчої діяльності адміністративних органів.

Стаття аналізує різні аспекти судового нагляду, включаючи стандарти, які встановлюються судовою практикою для оцінки виконання дискреційних функцій, а також вплив судового контролю на забезпечення справедливості та ефективності рішень, прийнятих адміністративними органами. Відзначаються особливості національних систем та порівнюються їхні підходи до судового контролю з міжнародними стандартами. Стаття розглядає критерії, за якими суди здійснюють контроль за діями владних структур, що сприяє об'єктивності та справедливості цього процесу. Автор також аналізує вплив судового контролю на ефективність адміністративних рішень та виконання закону, показуючи його важливість для підтримки довіри громадян до системи правосуддя.

Окрему увагу приділяється порівнянню національних систем судового контролю з міжнародними стандартами, що сприяє вдосконаленню судової практики та адаптації законодавства до загальноновизнаних норм та принципів. В цілому, стаття ставить за мету дослідити та проаналізувати різні аспекти судового нагляду, підкреслюючи його значення для підтримки справедливості, законності та ефективності в правозастосуванні.

Ключові слова: дискреційні повноваження, судовий контроль, міжнародний досвід, національний досвід, правозастосування, справедливість.

The article "Judicial control over the exercise of discretionary powers: national and international experience" examines the issue of judicial control over the exercise of discretionary powers by administrative bodies, examining national and international practical experience in this area. The article analyzes how courts in different countries and at the international level monitor and control the use of discretionary powers by administrative bodies, particularly in the context of law enforcement and law-making activities. The article examines the key aspects of judicial supervision and its impact on ensuring fairness and efficiency in the area of justified use of discretionary powers. This article is devoted to the analysis of judicial control over the exercise of discretionary powers by administrative bodies, in particular in the context of their national and international practice. Issues related to the methods and mechanisms used by courts to control the use of discretionary powers in the process of law enforcement and law-making activities of administrative bodies are considered.

The article analyzes various aspects of judicial supervision, including the standards established by judicial practice for evaluating the performance of discretionary functions, as well as the impact of judicial supervision on ensuring the fairness and effectiveness of decisions made by administrative bodies. The peculiarities of national systems are noted and their approaches to judicial control are compared with international standards.

The author also analyzes the impact of judicial review on the effectiveness of administrative decisions and the implementation of the law, showing its importance in maintaining citizens' trust in the justice system. Particular attention is paid to the comparison of national systems of judicial control with international standards, which contributes to the improvement of judicial practice and the adaptation of legislation to generally recognized norms and principles. Overall, the article aims to explore and analyze various aspects of judicial oversight, highlighting its importance in maintaining fairness, legality and efficiency in law enforcement.

Key words: discretionary powers, judicial control, international experience, national experience, law enforcement, justice.

Сучасні суспільства нерідко стикаються з потребою балансувати між потребами влади та правами та інтересами громадян. В адміністративній сфері цей баланс особливо складний через наявність дискреційних повноважень, які дозволяють адміністративним органам обирати з різних законно допустимих варіантів дій при прийнятті рішень.

Метою статі є дослідження національного та міжнародного досвіду у цій сфері, розгляд аспектів, пов'язаних із стандартами та підходами, використовуваними судами для забезпечення контролю за діями адміністративних органів, які використовують свою дискрецію в процесі правозастосування та правотворчої діяльності.

Дискреційні повноваження адміністративних органів є важливими для функціонування сучасних держав та забезпечення реагування на різні потреби громадян, проте дані повноваження також можуть стати джерелом можливого зловживання владою та порушення прав людини. Тому судовий контроль відіграє важливу роль

у забезпеченні збалансованості та справедливості у використанні дискреційних повноважень. Владні повноваження адміністративного органу включають у себе дискреційні функції, які дають можливість цьому органу обирати із декількох законно допустимих варіантів рішень, включаючи можливість невжиття жодних дій. Коли вирішується діяти, адміністративний орган обирає один чи кілька можливих варіантів дій.

Дискреційні повноваження (адміністративний розсуд) є необхідними і єдиними можливими для управлінської діяльності адміністративного органу. Ця юридична конструкція вирішує ряд важливих завдань, серед яких центральними є забезпечення справедливості, ефективності та орієнтованості на індивідуальні потреби приватних осіб у сфері правозастосовної та правотворчої діяльності відповідних суб'єктів [1].

Ю. Барабаш наголошує, що для ефективного розуміння дискреції необхідно поєднання двох компонентів: вольового, яке включає в себе вільний розсуд, і інтелектуаль-

ного (морально-правового), яке передбачає використання дискреційних повноважень «за здоровим глуздом». Автор підкреслює, що «здоровий глузд» не вказує на логічний шлях дій, а на розумну стабільність правопорядку [2]. Він також наводить приклад європейських країн, де історичні конституційні традиції та правові звичаї визначають межі розсуду влади. Правові норми на моральному, соціальному і традиційному рівнях можуть стати «розумними обмеженнями» і не допускають «службовцям розраховувати виключно на внутрішні мотиви при здійсненні свого розсуду». Також важливо відзначити, що в зарубіжному праві питання дискреційних повноважень активно вивчаються в контексті адміністративного та судового розсуду. Таким чином, поняття «дискреція» і «розсуд» розглядаються як синоніми. Але А. Грінь вважає, що адміністративний розсуд – це інструмент, а не повноваження влади, і тому така влада розглядається як дискреційна. Таким чином, дискреційне повноваження – це спеціальна частина повноваження органу публічної влади або їх посадових осіб, яке дозволяє їм самостійно діяти в межах закону, і це суперечить поняттю «дискреційної влади» [3].

Національний досвід передбачає, що адміністративні суди можуть контролювати як відповідність реалізації дискреції закону (праву), так і узгодженість рішень (дій), прийнятих на підставі дискреції, з правами людини і громадянина, загальними принципами публічної адміністрації, процедурними нормами, обставинами справи, наявними ресурсами тощо [1]. На рівні національного законодавства закріплено основні стандарти (принципи), які мають бути дотримані адміністративними органами під час прийняття рішень (вчинення дій) на підставі дискреції.

Судовий контроль за реалізацією дискреційних повноважень є важливим аспектом у правовій системі багатьох країн. Він відіграє ключову роль у забезпеченні того, що владні органи діють відповідно до закону та не перевищують свої повноваження при використанні дискреції.

Суди в багатьох країнах мають право перевіряти рішення, які приймають органи влади з використанням дискреційних повноважень. Цей судовий контроль допомагає забезпечити збалансований розподіл влади та забезпечує, що рішення, які приймаються, відповідають конституційним та законодавчим нормам. Суди можуть розглядати справи, в яких оскаржується діяльність органів влади, які вживають дискреційні повноваження, і визначати, чи було порушено закони або конституцію в процесі прийняття рішень. Судовий контроль може призвести до скасування рішень, які визнаються незаконними або недоречними з точки зору державних норм. Судовий контроль за дискреційними повноваженнями забезпечує прозорість та відповідальність в діяльності влади, допомагає захищати права та свободи громадян і гарантує, що влада діє на благо суспільства.

Існують різні точки зору на те, коли повинен здійснюватися судовий контроль. Деякі вважають, що контроль може бути використаний не лише в разі порушення прав, але і для захисту законних інтересів. Інші обмежують судовий контроль лише до випадків, коли виникає правовий спір. За такою позицією судова система не має втручатися у розгляд справ у галузі публічного управління, які стосуються інтересів громадян, організацій і людей. При цьому зауважується, що такий втручання може призвести до заміщення ролі публічної адміністрації судами та перетворення судів з органів правосуддя на органи публічного управління [4].

В Україні судовий контроль за реалізацією дискреційних повноважень визначається Конституцією та законодавством. Суди мають право перевіряти рішення, прийняті владними органами, що використовують дискреційні повноваження, і визначати, чи вони були прийняті відповідно до закону. За результатами судового контролю може бути скасовано рішення, які визнаються незаконними чи

недоречними з точки зору державних норм. Українська судова система працює над посиленням прозорості та відповідальності в діяльності владних органів через судовий контроль.

Наразі у науковців та практиків відсутня єдина позиція стосовно питання про ступінь свободи владного органу у процесі ухвалення управлінських рішень, особливо при реалізації диспозитивного та інтерпретаційного типу адміністративного розсуду. Зазначена проблема породжена ще й тим, що у законодавстві відсутні стандарти застосування дискреції [9].

Міжнародний досвід судового контролю за дискреційними повноваженнями також різноманітний. Багато країн мають систему судового контролю, яка дозволяє громадянам та організаціям оскаржувати рішення владних органів, які вони вважають незаконними або несправедливими. Це сприяє забезпеченню принципів правової держави і захисту прав людини [5].

Так, наприклад, Франція може бути включена в список країн, які практикують такі види судового розгляду, як «recours pour excès de pouvoir» (скарги на перевищення влади) та «recours en annulation» (скарги на скасування). У Франції суди зазвичай перевіряють відповідність адміністративних рішень формальним критеріям, зокрема вимогам законодавства. Винятки виникають лише у випадках серйозних порушень основних прав, і ретельність контролю варіюється в залежності від різних категорій скарг і позовів. Проте з розвитком судової практики стає очевидним, що завдання адміністративного судочинства охоплює не лише забезпечення об'єктивної законності адміністративних дій, але також надає правовий захист на індивідуальному (суб'єктивному) рівні. Крім того, в Німеччині, і в Франції існують розрізнення між обов'язковим адмініструванням та дискреційним виконанням законів [1].

У Науковому висновку щодо меж дискреційного повноваження суб'єкта владних повноважень та судового контролю за його реалізацією [6] зазначається, що серед науковців існує єдність щодо того, що дискреційне повноваження може полягати у виборі діяти, чи бездіяти, а якщо діяти, то у виборі варіанту рішення чи дії серед варіантів, що прямо або опосередковано закріплені у законі. Важливою ознакою такого вибору є те, що він здійснюється без необхідності узгодження варіанту вибору із будь-ким [7, с. 38].

Чинниками, що впливають на ефективність судового контролю за дискреційними рішеннями владного органу є, по-перше, усічене тлумачення поняття «дискреції», як права органу обирати один із альтернативних варіантів рішень, що характерне для імперативного розсуду і не враховує існування диспозитивного та інтерпретаційного його типів. Таке розуміння дискреції штучно обмежує коло питань, що повинен з'ясувати суд при вирішенні спору, зокрема стосовно меж розсуду, дотримання суб'єктом основних прав особи чи загальних конституційних принципів [8].

У той же час, існують країни, де судовий контроль обмежується і обмежений до випадків, коли порушені закони або права. В таких системах суди не втручаються у сфери публічного управління, які стосуються інтересів людини та громадянина.

У підсумку, судовий контроль за реалізацією дискреційних повноважень в Україні і світі визначається конкретним законодавством та юридичною практикою кожної країни. Важливо збалансувати потреби влади та права громадян, забезпечуючи правовий захист та відповідальність.

Загальний висновок до розглянутого вище питання полягає в тому, що судовий контроль за реалізацією дискреційних повноважень є важливим елементом правової системи багатьох країн, включаючи Україну та міжнародний досвід. Він сприяє забезпеченню правової дисципліни, прозорості та відповідальності в діяльності владних органів та захисту прав та свобод громадян.

Судовий контроль може бути реалізованим на різних рівнях і з різними обмеженнями залежно від конкретної країни і її правової системи. Деякі країни допускають судовий контроль не лише в разі порушення прав, але і для захисту законних інтересів, тоді як інші обмежують його до випадків правових суперечок. Важливо зберігати баланс між потребами влади і захистом прав громадян, забезпечуючи принципи правової держави і справедли-

вості. Судовий контроль слугує як інструментом захисту громадян від можливих зловживань влади, так і засобом забезпечення ефективного функціонування державних інститутів.

Отже, судовий контроль за реалізацією дискреційних повноважень є важливою частиною правової системи, яка сприяє зміцненню правової дисципліни та захисту прав і інтересів громадян.

ЛІТЕРАТУРА

1. ЗВІТ: «Дискреція адміністративних органів і судовий контроль за її реалізацією». URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/sud4857/zvit_dyskreciia.pdf
2. Барабаш Ю.Г. Дискреційні повноваження ви-щих органів влади: правова природа та умови ефективного застосування. *Університетські наукові записки*. Харків, 2007. № 4 (24). С. 49–54.
3. Грінь А.А. Методи реалізації дискреційних повноважень органів виконавчої влади. Сучасні тенденції в юридичній науці України та зарубіжних країн: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Запоріжжя, 23–24 верес. 2016 р. Запорізька міська організація «Істина», Запоріжжя, 2016. С. 81–84.
4. Ткач Г. Дискреційна влада публічної адміністрації і проблеми прав людини та громадянина. URL: <http://www.apdp.in.ua/v35/19.pdf>
5. Фуфалько Т.М. Обмеження дискреційних повноважень як складова принципу пропорційності. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. Харків, 2012. № 1. С. 52–59.
6. Губська О. Особливості реалізації дискреційних повноважень суб'єктами владних повноважень і вибору судами способу захисту під час здійснення адміністративного судочинства. *Слово Національної школи суддів України*. 2020, № 4(33). С. 58–75.
7. Харенко О.В. Адміністративний розсуд у діяльності суб'єктів публічного адміністрування. *Часопис Київського університету права*. 2018, № 3. С. 119–124.
8. Перепелюк В. *Науковий висновок щодо меж дискреційного повноваження суб'єкта владних повноважень та судового контролю за його реалізацією*. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/naukovi_visnovki/nauk_visnovok_01_03_2018
9. Грінь А. А. До питання про поняття «дискреційні повноваження органів виконавчої влади». *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2014, вип. 65. С. 101–107.